

Jan Niewęglowski

Elementy edukacyjne turystyki

Seminare. Poszukiwania naukowe 24, 461-478

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN NIEWĘGŁOWSKI SDB

ELEMENTY EDUKACYJNE TURYSTYKI

WSTĘP

Jedną z form fizycznej aktywności ludycznej współczesnego człowieka jest szeroko pojęta turystyka. Obok fenomenu sportu turystyka należy do wymiaru rekreacji, który rozwinął się na skalę niebywałą w ostatnich czasach. Rozkwit turystyki notujemy w skali międzynarodowej, krajowej i lokalnej. Zjawisko staje się coraz bardziej znane także w naszym kraju. Przyczyną jego są zmiany społeczno-polityczne po 1989 r., które otworzyły granice naszego kraju na świat, zwłaszcza na Europę. Ułatwienia wizowe stwarzają dogodne warunki do uprawiania turystyki, także zagranicznej. Turystyka szeroko rozumiana wpływa niewątpliwie na człowieka i jego rozwój. Celem tego artykułu jest ukazanie tego wpływu, zwłaszcza na człowieka młodego.

1. FENOMEN CZASU WOLNEGO

Przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze w XIX i XX w. przyczyniły się do wzrostu dobrobytu i zasobności poszczególnych obywateli. Skrócił się czas pracy. Stąd problematyka czasu wolnego stała się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych takich, jak: socjologia, psychologia, pedagogika, a także polityki i instytucji społecznych. Czas wolny jest jednym z ważniejszych wymiarów życia współczesnego człowieka, stanowi nieodłączny jego składnik i wpływa znacznie na jego jakość.

Problemem czasu wolnego zajmuje się w sposób szczególny pedagogika społeczna, gdzie czas stanowi jeden z podstawowych pojęć tej subdyscypliny. W pedagogice rozumie się czas wolny, jako przestrzeń daną do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych, np.: pracy zawodowej, obowiązków szkolnych i niezbędnych zajęć domowych. Czas wolny można wykorzystać

na wypoczynek, czyli do regeneracji sił fizycznych i psychicznych, rozrywki, działalności społecznej, która ma charakter bezinteresowny i charytatywny, do rozwoju zainteresowań i uzdolnień, do zdobywania wiedzy, do prowadzenia działalności artystycznej, technicznej, naukowej, sportowej. Powyższa definicja czasu wolnego jest wielowymiarowa i obejmuje aspekt indywidualny i społeczny.

Z terminem „czas wolny” spotykamy się po raz pierwszy w 1957 r., w którym Międzynarodowa Konferencja UNESCO uznała go i wprowadziła do własnego słownictwa. W pierwszej fazie określenie to zastępowało termin „wczasy” lub „rekreacja”. Szybko jednak jego znaczenie rozszerzało się i zaczęło obejmować coraz to nowsze sytuacje społeczne i życiowe poszczególnego człowieka.

Z biegiem czasu podejmowano nowe próby zdefiniowania czasu wolnego. Nie było to łatwe i budziło to wiele kontrowersji. Jednym z pedagogów, który zajął się definicją tego terminu był Aleksander Kamiński. Określił go jako czas wolny od pracy zawodowej, zarobkowej, pracy dodatkowej, dojazdów do pracy, zaspokajania elementarnych potrzeb organizmu, obowiązków domowych i rodzinnych. Wyróżnił on także trzy pary stylów spędzania wolnego czasu: domocentryczny i pozadomowy, samotny i nie samotny; bierny i czynny.

Sposób spędzania wolnego czasu, w przypadku każdej osoby, może przybierać różne formy. Główny Urząd Statystyczny wymienił następujące czynności czasu wolnego: lektura gazet i czasopism, oglądanie telewizji, słuchanie muzyki, czynny udział w zajęciach kulturalnych, pobyt w teatrze, w kinie, na koncertach, spotkania, wizyty towarzyskie, spacer, oglądanie imprez sportowych, wycieczki turystyczne, realizacja własnego hobby, zajęcia religijne, rozmowy, praca, działalność społeczna, odpoczynek bierny.

W przypadku dzieci i młodzieży wyróżniono najczęściej spotykane formy spędzania czasu wolnego: gry i zabawy, wycieczki, obozy wędrownie i stałe, sport rekreacyjny, turystyka i czytelnictwo, kino, telewizja, radio, majsterkowanie, zajęcia plastyczne, śpiew, taniec, uczęszczanie do teatru, zwiedzanie muzeów i wystaw, oglądanie imprez, uczestnictwo w kołach i klubach zainteresowań, chórach, zespołach muzycznych, indywidualne zamiłowania¹. Jak widzimy, turystyka zajmuje wysokie miejsce wśród dzieci i młodzieży, jako forma spędzania wolnego czasu. Można więc mówić o znacznym wpływie na kształtowanie osobowości młodego człowieka.

2. DZIEJE TURYSTYKI W ŚWIECIE I W POLSCE

W celu wyjaśnienia i zrozumienia istoty i genezy zjawiska, jakim jest turystyka, należy odwołać się do istniejących teorii na gruncie nauk humanistycznych. W antropologii kulturowej mówi się o „teorii zabawy”, która wskazuje na ludyczne i

¹ Por. B. Matyjas, hasło: *czas wolny*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Warszawa 2003 s. 559.

sakralne tło zachowań kulturowych. Turystyka wypełnia przestrzeń pomiędzy zanikającą tradycyjną kulturą a kulturą o uniwersalnym zasięgu tworzoną przez mass media.

W psychologii istnieje „teoria kompensacji”, która odwołuje się do potrzeb człowieka. Nie mogą być one zrealizowane w warunkach codzienności, ze względu na ograniczenia, stąd ich zaspokajanie może być możliwe dopiero poza sferą życia codziennego. Turystyka stwarza taką okazję, stanowi bowiem szansę na zmianę sposobu życia, doświadczenie nowych rzeczywistości, a poprzez to samorealizacji.

Na gruncie socjologii obowiązuje teoria socjologiczna (teoria konfliktu i komunikacji społecznej). Kładzie ona akcent na kontakty społeczne zachodzące między kulturami, grupami i osobami. Turystyka jawi się, jako „spotkanie kultur”, jako przedmiot różnych interesów grupowych i międzygrupowych².

Podsumowując powyższe refleksje, można mówić o trzech źródłach turystyki. Pierwsze z nich to przyrodzona ciekawość człowieka i chęć szukania przygód. Drugie źródło to odwieczne migracje i wędrówki ludów. Podejmowane były one przede wszystkim w celu poszukiwania nowych środków żywności i bezpieczeństwa. Trzecie źródło przyczyn wędrówek ludów to miejsca kultu, w których od dawno cześć rzeczom lub osobom świętym.

Każdy okres historii ludzkości posiadał własne i specyficzne uwarunkowania. W zależności od nich człowiek rozwijał różne typy turystyki. Każda epoka wносиła, mniejszy lub większy wkład w tę dziedzinę aktywności człowieka. Czas starożytności to przede wszystkim wędrówki ludów. Ich celem było bezpieczeństwo i znalezienie nowych źródeł żywności. Wielu rycerzy poszukiwało rycerskiej przygody. W starożytności znany był ruch pielgrzymek do miejsc świętych, które były znane wszystkim ówczesnym ludom. W Grecji na szczególną uwagę zasługują wędrówki do miejsc igrzysk olimpijskich (Olimpia), czy do miejsc związanych z zamieszkaniem słynnych proroków (Delfy).

W średniowieczu słynne stały się wyprawy chrześcijańskich misjonarzy, a następnie wyprawy krzyżowe zwane krucjatami. Wielu udawało się w podróż, by stać się poszukiwaczami przygód. Jeśli to nie była właściwa turystyka, to jednak wędrówki te były przejawem ludzkiej ruchliwości, ciekawości oraz czynnikami rozwoju informacji o świecie i powstawania potrzebnej infrastruktury (dróg, miejsc noclegowych, żywienia).

Czasy nowożytne to wielki ruch migracyjny podyktowany chęcią odkryć geograficznych. Dalszym etapem była ekspansja idei humanitarnych i misyjnych. W związku z powstaniem wielu uniwersytetów, wielu młodych ludzi wędrowało w celach naukowych. W wieku XIX, w wielu krajach europejskich powstały liczne uzdrowiska. Udawali się tam ludzie w celach leczniczych. W tym samym czasie powstają pierwsze organizacje turystyczne, np.: Brytyjski Alpine Club. Ruch turystyczny z powodzeniem rozwijał się po I wojnie światowej. Prawdziwy jed-

² Por. J. Bogucki, A. Woźniak, *Turystyka*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, Warszawa 1997, s. 120.

nak boom w tym względzie nastąpił po II wojnie światowej. Z pewnością przyczyniły się do tego nowe środki informacyjne i komunikacyjne³.

W przypadku Polski, już od początku państwowości zauważa się ożywienie stosunków politycznych, społecznych i religijnych z krajami europejskimi. Począwszy od XII w. wielu rodaków pielgrzymowało na Bliski Wschód w celu odwiedzenia miejsc świętych lub wzięcia osobistego udziału w wyprawach krzyżowych. Wielu wyjeżdżało do Italii, by pobierać nauki na powstałych tam uczelniach wyższych. Były to miasta Bolonia i Padwa. W nich się kształcił Wincenty Kadłubek i Iwo Odrowąż, późniejszy biskup Krakowa. Rodzi się na terenie naszego kraju specyficzna kultura pątnicza, której potwierdzeniem są dzisiaj odpusty, święta religijne, jarmarki i inne okoliczności. Pierwszym podróżnikiem, w średniowieczu, był Benedykt, franciszkanin z Wrocławia, który wraz z kilkusobową delegacją udał do Mongolii na prośbę papieża Innocentego IV. Wzmógł się ruch podróżniczy przychodzi w XV w. wraz z Odrodzeniem. Był on składnikiem szlacheckiego wychowania. Do nich można zaliczyć Jana Długosza, który podróżował do Włoch. Ruch ten wzmożł się po małżeństwie Zygmunta I Starego z Boną.

W 1577 r. powstaje pierwszy przewodnik turystyczny po Polsce. Jego autorem jest Marcin Kromer. Turystą par excellence był hrabia Jana Potocki (1761–1815). Podróżował po Afryce, Egipcie, Turcji, Mongolii. Za prekursora krajoznawstwa i turystyki w naszym kraju uznaje się jednak Stanisława Staszica (1753–1836) i Juliana Ursyna Niemcewicza (1758–1841). Stanisław Staszic odwiedził wiele krajów europejskich. Urządzał ponadto wyprawy naukowe w Beskidy. Julian Ursyn Niemcewicz w swoich podróżach odwiedził nawet Stany Zjednoczone.

Wiek XIX przyniósł w Polsce rozkwit ruchu turystycznego. Przyczyną było odkrywanie i budowanie uzdrowisk. Do odkrycia Zakopanego jako miejsca uzdrowiskowego i ośrodka sportu przyczynił się Tytus Chałubiński (1829–1889). W 1816 r. powstaje kąpielisko w Darłowie, dziesięć lat później w Sopocie. Na terenie zaboru austriackiego w 1873 r. powstaje Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie. W 1920 r., po odzyskaniu niepodległości, Towarzystwo przyjmuje nazwę Polskie Towarzystwo Tatrzańskie. Jego zadaniem było zbudowanie pierwszego schroniska górskiego nad Morskim Okiem w 1874 r. W 1906 r. powołano do istnienia Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Mariusz Zaruski, wielki przyjaciel gór, w 1909 r., utworzył Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, istniejące do dzisiaj. W 1950 r. Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze zostały połączone. Powstało Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze funkcjonujące do czasów dzisiejszych. W 1954 r. powołano do istnienia Tatrzański Park Narodowy. W okresie międzywojennym w 1923 r. powstało Biuro Podróży „Orbis”. Zmiany polityczne i społeczne w 1989 r. utwo-

³ Por. Z. Łyko, *Elementy filozofii turystyki*, w: *Społeczny wymiar sportu*, Z. Dziubiński (red.), Warszawa 2003, s. 62.

rzyły nowe możliwości dynamicznego rozwoju ruchu turystycznego i organizowania nowych biur podróży⁴.

3. ISTOTA KRAJOZNAWSTWA I TURYSTYKI

Krajoznawstwo i turystyka to bez wątpienia czynniki, które wspomagają aktywność poznawczą, działalność uczestników i zwiększają jakość pracy dydaktyczno-wychowawczej polskiej szkoły. Działalność ta bowiem wyrabia i wzmacnia zdolność do obserwacji, aktywność i działalność twórczą. Krajoznawstwo i turystyka to czynniki integrujące nauczanie i wychowanie.

Krajoznawstwo według Międzynarodowego Słownika Turystycznego to „opis szczegółowy kraju bądź jego regionu lub jego wszechstronna wiedza o rodzinnym kraju, a w szczególności o własnym regionie”⁵. Jest więc ono związane z poznawaniem własnego kraju i obejmuje także inne dziedziny wiedzy, jak: archeologia, ekonomia, etnografia, geografia, historia, pedagogika, socjologia, statystyka, religia i sztuka. Wiedzę z powyższych dyscyplin zdobywa się na różnych etapach ruchu turystycznego, które można uzupełnić dodatkową lekturą.

Według niektórych znawców dziedziny, krajoznawstwo w sensie dydaktycznym można zaliczyć do dyscypliny naukowej, gdyż uczy ono określonej znajomości. W ten sposób otrzymuje także charakter instytucjonalny. Dlatego niektóre uczelnie prowadzą zajęcia związane z krajoznawstwem. Do nich zaliczamy Uniwersytet w Poznaniu i we Wrocławiu oraz Akademię Wychowania Fizycznego w Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu. Jakkolwiek krajoznawstwo ma ścisły związek z nauką, to jednak nie pretenduje do roli nauki. Nie posiada bowiem celów, problemów badawczych i metod. Krajoznawstwo charakteryzując się interdyscyplinarnością, umożliwia systemowe poznawanie kraju.

Głównym celem krajoznawstwa i związanej z nim turystyki jest poznawanie szeregu zjawisk zachodzących w świecie i w najbliższym otoczeniu. Nie zmierza ono tylko do encyklopedycznego gromadzenia wiadomości, ale dąży do wydobywania tych faktów, które mogą zdecydować o dalszych przeobrażeniach kraju i jego rozwoju. Natomiast zgromadzona wiedza ułatwia i prowadzi do coraz bardziej pogłębionego poznania danej rzeczywistości.

Rolą współczesnego krajoznawstwa według wskazań UNESCO jest przybliżanie wiedzy o ojczystym kraju. Zgodnie więc z tradycją ma służyć utrzymaniu ciągłości kultury, pogłębianiu własnej tożsamości i miłości do ziemi ojczystej. Należy jednak osadzić ją w życiu współczesnej młodzieży i osób dorosłych, aby stawało się nowym orędziem, zachętą i iskrą, która na nowo zapali miłość do Oj-

⁴ Por. tamże, s. 63.

⁵ Por. K. Denek, L. Turowski, *Aktywność krajoznawcza i turystyczna a edukacja dorosłych*, w: *Wprowadzenie do andragogiki*, T. Wujek (red.), Warszawa 1996, s. 188.

czynny. W takim świetle krajoznawstwo urasta do czegoś większego niż tylko dopełnianie wiedzy szkolnej. Właściwie zrozumiane staje się dla młodego człowieka filozofią myślenia i stylem życia⁶.

Turystyka pociąga za sobą podróż, zmianę miejsca, czasowe przemieszczanie się. Stąd turystykę pojmuje się jako ogół zjawisk towarzyszących zmianie środowiska, wynikających z motywów poznawczych, rekreacyjnych lub ludystycznych dokonywanych w czasie wolnym. Źródłem turystyki jest ciekawość świata, poznanie kraju, ludzi, ich osiągnięć, sposobu życia i myślenia. Towarzyszy temu także potrzeba czynnego wypoczynku w ruchu i w kontakcie z pięknem przyrody. Siłą turystyki jest niezaspokojona ciekawość świata, która pcha człowieka do odległych miejsc, najtajniejszych zakątków ojczyzny i świata, odkrywa przed nim obraz przeszłości i zadaje mu szereg pytań związanych z przyszłością. W jaki sposób łączyć przeszłość z przyszłością, aby wyciągnąć rozumne wnioski i za-trzymywać najcenniejsze wartości składające się na naszą kulturę.

Na rozwój turystyki wpływają także warunki egzystencjalne miejsc ściśle zurbanizowanych. Rzeczywistości te są dotknięte skażeniami cywilizacyjnymi, np.: zanieczyszczonym powietrzem, wodą, hałasem, tempem i często zabójczym stylem życia. Warunki te powodują ucieczkę coraz to większej liczby osób, w czasie wolnym od pracy i nauki, do odmiennych i bardziej przyjaznych środowisk. Czynią to w celu regeneracji sił fizycznych i psychicznych. Turystykę, jako zjawisko społeczne, warunkują jeszcze inne czynniki: czas wolny od nauki i pracy, warunki geograficzne, urbanizacja kraju i stan uprzemysłowienia, poziom komunikacji, polityka socjalna państwa, stan ekonomiczny rodzin. Rozwój turystyki zależy od tendencji rozwojowych powyższych czynników.

Terminy; krajoznawstwo i turystyka, chociaż bliskie w znaczeniu, nie są jednak tożsame w treści. Oba pojęcia określają wartości odrębne, chociaż zazębiające się i często współpracujące ze sobą. W praktyce mówi się ruch krajoznawczo-turystyczny. Tak sformułowane pojęcie oznacza równorzędność obu elementów. Uprawianie krajoznawstwa bez kontaktu z otoczeniem i turystyki bez wiedzy o oglądanej rzeczywistości jest stratą i niewykorzystaniem możliwości własnego rozwoju⁷.

4. WARTOŚCI KULTUROTWÓRCZE I WYCHOWAWCZE

Uprawiane krajoznawstwo i turystyka spełniają znaczą rolę w wielostronnym rozwoju tak młodego, jak i dorosłego człowieka. Zasięg uprawiania turystyki zwiększa się dzięki medycynie, która wydłuża życie człowieka. Dzięki zaś rozwojowi i postępowi technicznemu i ekonomicznemu wzrasta czas wolny. O powiększeniu się

⁶ Por. tamże, s. 190.

⁷ Por. Z. Łyko, dz.cyt., s. 40.

tego wymiaru świadczą obserwacje rynku pracy. Mówi się w tym kontekście o przedłużonej młodości. Zjawisko to z kolei skłania przedstawicieli środowisk naukowych do zwrócenia uwagi na humanizację życia ludzkiego. Podstawowym czynnikiem wpływającym na jakość życia jest wykorzystanie czasu wolnego. Można to zauważyć w naszym kraju po wprowadzeniu pięciodniowego tygodnia pracy.

Problemem tym winna zająć się szkoła, której zadaniem jest przygotowanie absolwenta do życia, do zawodu, ale także do umiejętnego spędzania wolnego czasu. W przypadku osób dorosłych zagadnieniem czasu wolnego powinna zająć się edukacja permanentna, poprzez wyrobienie zrozumienia i silnej motywacji do ciągłego doskonalenia własnych kwalifikacji.

Krajoznawstwo i turystyka zawierają w sobie aspekty filozoficzne⁸. Oba te wymiary nastawione są na realizację wartości. Najważniejsza z nich to transcendentna triada: prawda, dobro i piękno⁹. Każda z wymienionych wartości kształtuje osobowość człowieka i ją uszlachetnia. Prawda doskonali i formuje rozum, dobro – wolę i uczucia, piękno – czyni człowieka bardziej wrażliwym.

Poza wyżej wymienioną triadą do wartości uniwersalnych i ogólnoludzkich zaliczamy jeszcze: humanizm, zdrowie, miłość, solidarność, godność, uczciwość, prawa człowieka, dobro wspólne, praca, honor, wolność, patriotyzm, wolność religijną, odwagę, gospodarność, porządek, sprawiedliwość, sumienność, rzetelność, pokój, miłość bliźniego, odpowiedzialność, przeciwstawianie się konsumnckiemu stylowi życia, otwartość na drugiego człowieka¹⁰.

Podstawowym składnikiem ludzkiej osobowości są postawy. One z kolei odnoszą się do wartości, które człowiek wybiera w wyniku relacji ze światem idei, osób i wytworów człowieka. Postawy są rezultatem stosunku do:

„a) podstawowych idei humanistycznych (idea życia, pokoju, miłości, prawdy, sprawiedliwości, egalitaryzmu, wolności);

b) siebie: skromność, obiektywizm, samoocena, powściągliwość, umiar w sądach i postrzeganiu, poczucie osobistej godności, odwaga, dzielność, rzetelność, pogoda ducha, optymizm);

c) innych osób (miłość, sympatia, życzliwość, uprzejmość, uczynność, tolerancja, poszanowanie godności, pomoc w potrzebie, zapobieganie nieszczęściom, cierpieniom, współczucie, opieka, nad chorymi, inwalidami, niepełnosprawnym, nieletnimi, obrona pokrzywdzonych, poczucie odpowiedzialności za podopiecznych, wykonywanie zadań, dotrzymywanie zobowiązań, dochowanie wierności);

d) własnego narodu, państwa, kraju (umiłowanie kultury własnego narodu, jego historii, języka, duma z przynależności do wspólnoty narodowej, umiłowanie piękna ojczystego krajobrazu, polskiej ziemi, gotowość pomnażania wspólnego

⁸ Por. J. Kosiewicz, *Przyroda i turystyka w perspektywie filozofii*, w: *Spoleczny wymiar...*, s. 69.

⁹ Z. Krawczyk, mówiąc o aksjologicznych uwarunkowaniach turystyki, do wyżej wymienionych wartości dodaje: świętość i witalność. Por. Z. Krawczyk, *Aksjologiczne uwarunkowania turystyki*, w: Z. Dziubiński, *Aksjologia sportu*, Warszawa 2002, s. 155.

¹⁰ Por. K. Denek, L. Turowski, dz.cyt., s. 194.

dobra, jego ochrony, umacnianie suwerenności i jedności narodu w sprawach jego bytu, rozwoju i niepodległości, kult symboli narodowych, państwowych, pomników, różne postacie patriotyzmu, lojalność wobec państwa);

e) świata przyrody żywej (pomnażanie jej piękna, roli w życiu człowieka, dbałość o jej obronę, pielęgnację, rozwój);

f) świata rzeczy martwych (poznanie ich charakteru użytkowego, racjonalne i owocne użytkowanie, niedopuszczanie do marnotrawstwa, poszanowanie ich przynależności własnościowej);

g) pracy (zamiłowanie do niej, fachowość, rzetelność, wysoka jakość, działalność i odpowiedzialność pracowników)”¹¹.

Z pewnością wymienione potrzeby kształtują się w oznakach, które czynnie uprawiają krajoznawstwo i turystykę.

5. TURYSTYKA A POTRZEBY CZŁOWIEKA

Krajoznawstwo i turystyka stanowią nieodłączną część współczesnej edukacji. Ich rolą jest spełnianie różnorodnych potrzeb. Psychologia określa potrzeby, jako stan braku czegoś, co jest niezbędne do utrzymania człowieka przy życiu, zapewnienia właściwych warunków do rozwoju i utrzymania określonej pozycji w grupie rówieśników. Człowiek odczuwa potrzebę czegoś, dąży do znalezienia tego, czym nie dysponuje. Dążność ta staje się motywem jego działania. Potrzeba dynamizuje i aktywizuje jego postawy.

Wśród różnych i znanych kategorii potrzeb wymienia się następujące: biologiczne, psychiczne i kulturalne. Na drodze aktywności krajoznawczo-turystycznej człowiek może zaspokoić potrzeby: regeneracji sił w dobrych warunkach klimatycznych, korzystanie z energii słonecznej, wypoczynku fizycznego, kontaktu z zielenią, zmiany środowiska. Uprawiana turystyka stwarza takie warunki do zaspokojenia potrzeb psychicznych: wypoczynek w ciszy, kontakty towarzyskich, zmiana środowiska, odprężenie psychiczne, kontakt z naturą.

Turystyka stwarza młodemu człowiekowi wiele okazji do zaspokojenia potrzeb kulturalnych, wykształcenia poczucia piękna, poznania, przeżycia przygody, doznania wrażeń, naśladownictwa, rozrywki, odwiedzenia miejsc znanych z literatury, filmów czy opowiadań, poznawanie nowych ludzi i ich problemów i doświadczeń, nowych ustrojów społecznych i stylów życia społeczeństw. Sytuacje tego rodzaju budzą wrażliwość, rodzą przeżycia emocjonalne i estetyczne, jednocześnie pogłębiają umiejętności intelektualne i zdolności przyswajania nowych informacji i ich przetwarzania.

Zaspokajając potrzeby, młody człowiek równocześnie zdobywa wiedzę o konkretnej rzeczy, zjawisku, wydarzeniu. Wobec tych zjawisk osoba przeżywa je,

¹¹ Tamże, s. 195.

ocenia i przyjmuje określone postawy wobec napotykanych rzeczywistości. Otrzymana wiedza i dokonana ocena wpływa z kolei na jej zachowania¹².

6. TURYSTYKA I EDUKACJA ZDROWOTNA

Aktywny udział w zajęciach krajoznawczo-turystycznych umożliwia zdobycie doświadczenia poznawczego i przeżyć estetycznych. One z kolei likwidują znużenie i zmęczenie powodowane nauką, pracą, monotonią codziennych zadań, obowiązków i problemów. Udział w różnego rodzaju wycieczkach, wczasach umożliwia ich uczestnikom poznanie przyrody, relaks fizyczny i psychiczny. W tym przejawia się najbardziej zdrowotny walor uprawianej turystyki.

Zdrowie jest wartością i warunkiem powodzenia człowieka we wszystkich jego wymiarach. Stąd głównym celem działalności krajoznawczo-turystycznej winno być zapewnienie czynnego wypoczynku po dłuższej nauce czy pracy, hartowanie zdrowia, wzmacnianie odporności fizycznej i psychicznej. Tymczasem, opierając się na danych Głównego Urzędu Statystycznego, można stwierdzić, że stan zdrowia Polaków nie jest dobry.

Bardzo duży odsetek, zwłaszcza wielkich miast i ośrodków przemysłowych, narażony jest na ustawiczne przebywanie w atmosferze zanieczyszczonej. Ponadto mieszkańcy tych miejsc narażeni są na hałas. Przekracza on w wielu miastach Polski dopuszczalną normę hałasu ustaloną na 70–75 decybeli (dźwięk o wysokości 130 decybeli jest pułapem wytrzymałości człowieka)¹³.

Ograniczony czas pracy i wzrost wolnych dni powinien wpływać na zwiększenie czasu na rekreację, zajęcia krajoznawczo-turystyczne, uprawianie sportu i własne hobby. Zadaniem szkoły i innych organizacji publicznych i niepublicznych jest wychodzenie naprzeciw potrzebom dzieci, młodzieży i dorosłych w zakresie form spędzania wolnego czasu. Odpowiednie warunki wywołają inicjatywę, pomysłowość, zaangażowanie. To wszystko z kolei stwarza olbrzymie szanse na poprawienie stanu zdrowotnego naszego społeczeństwa.

Charakter bodźców negatywnych, jakie produkuje w nadmiarze nasza cywilizacja, winny być wskazaniem na właściwą metodę odpoczynku. Szczególnie wskazaną formą jest odpoczynek aktywny. Do takich zalicza się obozy, których trasy wiodą przez środowiska wartościowe biologicznie (las, woda, zwłaszcza czyste powietrze) wymuszają ruch fizyczny, sprzyjają fizycznemu i psychicznemu odprężeniu, likwidują stan zmęczenia, nudy i znużenia. Marsze regenerują i wzmacniają sprawność fizyczną i psychiczną. Tym samym zabezpieczają zdrowie.

Wycieczki, obozy i wakacyjne długie wędrówki przyzwyczajają ich uczestników do znoszenia różnego rodzaju niewygód, uodparniają na zmianę pogody i

¹² Por. J. Kosiewicz, dz.cyt., s. 70.

¹³ Por. K. Denek, L. Turowski, dz.cyt., s. 198.

temperatury, wyrabiają wytrzymałość, a w konsekwencji odporność na choroby. Takim przykładem mogą być wszelkie górskie wędrówki. Wymuszają one czynność większości narządów: serca, płuc, żywszą przemianę materii. Uczestnicy takich wędrówek zazwyczaj są zdrowi, są zadowoleni, pełni nadziei i dobrego apetytu.

Wysiłek wakacyjny wdraża jego uczestników do troski o rozwój fizyczny, o higienę ciała, zdobywanie umiejętności, które z kolei służą zdrowiu biologicznemu i psychicznemu. Udana wędrówka podnosi samopoczucie uczestników, budzi w nich optymizm i wiarę w siebie, wszystko to pomaga w urzeczywistnieniu innych celów życiowych, konstruktywnego myślenia na rzecz wypełnienia obowiązków szkolnych, domowych i innych.

Czynne spędzanie wakacji zapobiega hipokinezji. Zjawisko to dotyczy grupy ludzi, w tym także niewielkiej liczby dzieci i młodzieży, którzy wiele czasu spędzają za biurkiem lub przed komputerem. Hipokinezję określa się jako chorobę cywilizacyjną, która ogranicza ludzką aktywność ruchową. Wycieczki, obozy wędrowne i czynny tryb wakacji zapobiegają powyższej chorobie¹⁴.

7. TURYSTYKA I ROZWÓJ INTELEKTUALNY

Turystyka, choć nie jest to jej pierwszorzędny cel, jest jednym z bardziej atrakcyjnych i ciekawych systemów oświaty, który stymuluje rozwój intelektualny każdego człowieka i wyrabia zdolność percepcji napotykanych informacji. Turystyka krajowa i zagraniczna rozszerza horyzonty umysłowe, pogłębia motywacje do samokształcenia i szukania dodatkowych źródeł wiedzy o napotkanej rzeczywistości. Turysta poznaje rzeczywistość przyrodniczą, społeczną i kulturową. Bezpośredni kontakt z przyrodą uwrażliwia go na zagadnienia ekologiczne i ochronę przyrody, na jej dewastację, zwłaszcza gdy bezpośrednio zetknął się on z przyrodą zmienioną przez przemysł. Rodzi się stąd w wielu potrzeba ochrony naturalnego środowiska życia człowieka. Przyroda ukazuje doskonały ład i porządek. Człowiek pyta o jej rodowód (ewolucja, interwencja Boga). Kontakt z przyrodą budzi refleksję filozoficzną. Ukazuje różne formy piękna, kształtując w ten sposób wrażliwość estetyczną. Przeżywanie piękna i harmonii przyrody staje się elementem doświadczenia turystycznego i towarzysząc stale oddziałuje z dużą siłą na wyobraźnię, intelekt, emocje.

Turystyka ułatwia spotkanie ludzi zarówno z jednostkami, jak z całymi społeczeństwami. Spotkania te uświadamiają różnorodność ludzkich światopoglądów, potrzeb, warunków życia, twórczych talentów, ludzkich historii, dokonań, zasług i win. To wszystko ubogaca wymiar intelektualny turystów. Bezpośrednie spotkania

¹⁴ Por. Z. Krawczyk, dz.cyt., s. 162; *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, T. Łobożewicz, T. Wołańska (red.), Warszawa 1994, s. 27.

i rozmowy są dla nich źródłem bezcennej wiedzy o kulturze rozmówców, o ich rozumieniu życia, o ich związkach z Ojczyzną i środowiskiem lokalnym, o ich systemie wartości. Spotkania tego rodzaju odkrywają ich niepowtarzalność, oryginalność, sposób myślenia i działania, odmienne rasy, kultury, religie, obyczaje. Tego rodzaju doświadczenia umożliwiają poznanie różnic i podobieństw między sobą. Kontakty z różnymi rasami i kulturami umożliwiają odkrycie tych wartości, które są im wspólne. Pomagają również odkryć i zrozumieć prawdę uznającą oryginalność, indywidualność i niepowtarzalność każdej ludzkiej osoby.

Turystyka budzi aspiracje intelektualną, jeśli nie od razu to w przyszłości, do poznania świata w jego złożoności, różnorodności i bogactwie. Turystyka odkrywa rzeczy ważne i interesujące, które bardzo często zaskakują i budzą podziw (obiekty przyrodnicze, kulturowe, kultowe)¹⁵.

Turystyka krajowa i zagraniczna wpływa na rozwój intelektualny przez potrzebę zrozumienia okoliczności historycznych i aktualnego znaczenia oglądanych obiektów. Zwiedzanie miejsc historycznych pomaga i ułatwia zrozumienie losów danego kraju czy świata. Skłania to do samokształcenia i poszukiwania wiedzy w różnych źródłach.

Elementem towarzyszącym turystyce są dyskusje oficjalne i swobodne rozmowy na tematy, które łączą się z realizacją programu wycieczki. Wymiana zdań i poglądów jest doskonałą okazją do pogłębiania i rozszerzania wiedzy na temat zwiedzanych obiektów. Skuteczność doświadczenia turystycznego w zakresie rozwoju intelektualnego przejawia się także w sporządzaniu notatek lub pisaniu obszernych pamiętników i sprawozdań z podróży. Pamiętniki są doskonałą okazją do ujęcia doświadczenia turystycznego w sposób całościowy, systematyczny i uporządkowany. Słowo pisane ułatwia dokonanie analizy, zrozumienie momentów znaczących w historii zwiedzanego kraju.

Turystyka pobudza intelekt turysty poprzez ciągłą konfrontację wiedzy teoretycznej nabytej wcześniej o danym państwie czy obiekcie a rzeczywistością. Innym czynnikiem mobilizującym rozwój intelektualny zwiedzającego jest jego aktywny udział w przygotowywaniu i programowaniu trasy wycieczki i przedstawieniu historii przynajmniej jednego ze zwiedzanych obiektów¹⁶.

8. TURYSTYKA I ROZWÓJ MORALNY

Wychowanie moralne zmierza do zdolności odróżnienia dobra od zła i w coraz większym stopniu wyborze dobra. Szeroko rozumiana turystyka dostarcza bardzo bogatego doświadczenia i materiału z dziedziny postawy moralnej. Wycieczka stwarza wiele okazji do czynienia dobra, służenia innym, okazywania

¹⁵ Por. Z. Łyko, dz.cyt., s. 53.

¹⁶ Por. K. Denek, L. Turowski, dz.cyt., s. 200.

zainteresowania, życzliwości i sympatii współtowarzyszom, solidarnego uczestnictwa w realizacji programu, praw i obowiązków wynikających z podróży.

Turystyka wpływa na postawy moralne uczestników poprzez dostarczanie odpowiedniej wiedzy, dzięki której osoby uczestniczące będą angażowały się w czynienie dobra. Zwiedzanie szczególnych miejsc związanych z historią Polski z pewnością ułatwi tak dorosłym, jak i młodzieży zrozumienie wartości patriotycznych jakimi są honor, Ojczyzna i wolność. Odpowiednio przygotowany program wycieczki będzie kształtował świadomość aksjologiczną, postawy prospołeczne, porządkował osobowość i styl życia turysty¹⁷.

Znaczący wpływ na wybory moralne ma kultura współżycia w konkretnej grupie turystycznej. Klimat pozytywny i pełen humanistycznych wzorców rozwija wśród uczestników zdolność do empatii, gotowość służenia i pomagania innym w zakresie pomocy materialnej i duchowej, budzi ducha solidarności i odpowiedzialności.

Udział w wyprawie jest dla jej uczestnika doskonałym sprawdzianem sił fizycznych, charakteru, wytrwałości, zrozumienia, cierpliwości i umiejętności współpracy z resztą grupy. Dla jednostki jest to cenne doświadczenie moralne. Czas wycieczki stwarza okazję do poznania siebie, swoich możliwości. W czasie jej trwania osoba przeżywa szereg sytuacji, w których musi zrezygnować z własnych planów na rzecz grupy i harmonijnie łączyć swoje zamiary z innymi. Wówczas, zwłaszcza młody człowiek, uczy się walczyć z własnym egoizmem, uwzględniania potrzeb innych, praktykuje na co dzień życzliwość, uczynność, koleżeńskość, odpowiedzialność, uczciwość, rozumność i szacunek dla indywidualności każdej osoby ludzkiej. Turystyka to doskonała szkoła przygotowująca do poszanowania praw człowieka.

Udział w turystyce zorganizowanej uczy przestrzegania moralnych reguł w niej obowiązujących. Do nich zaliczamy: zasadę wzajemności, solidarności, współodpowiedzialności, umiejętności adaptacyjnej do różnych warunków, współuczestnictwa w życiu i działalności całej grupy, dyscypliny organizacyjnej, przestrzegania wspólnie ustalonego programu. Czas wspólnego przebywania ułatwia obserwację, czy określone normy moralne, jak: solidarność, uczciwość, dotrzymywanie słowa, sprawiedliwość, kultura są realizowane przez wszystkich. Jest to także znakomita okazja do uczenia się rozwiązywania konfliktów. Grupę zazwyczaj stanowią ludzie z różnych pokoleń, zawodów, klas społecznych, o różnych światopoglądach, doświadczenia życiowe, aspiracje, wykształcenie, sytuacje ekonomiczne, różny stan zdrowia. Z ich powodów w grupie powstają różnego rodzaju napięcia i konflikty. Sposób ich rozwiązywania świadczy o kulturze moralnej uczestników. Osoby dojrzałe będą brały pod uwagę dobro poszczególnych osób, cele wycieczki i dobro całej grupy.

Wpływ turystyki na rozwój moralny jej uczestników wyraża się także tym, że umożliwia obserwację postaw ludzi w sytuacjach, kiedy sprawdza się ich moralną

¹⁷ Por. Z. Krawczyk, dz.cyt., s. 156.

wartość. Do nich zaliczymy sytuację zagrożenia, konieczność przystosowania się do nowych realiów, sytuacje, w których ktoś z turystów ulega wypadkowi, zachoruje, straci dokumenty lub pieniądze.

Niekiedy wycieczki umożliwiają zapoznanie się z sytuacjami bardzo odmiennymi od polskich. Chodzi tutaj o ludzi żyjących w katastrofalnych warunkach ekonomicznych, społecznych, oświatowych, zdrowotnych, wyzyskiwanych i krzywdzonych. Takie doświadczenie może skłaniać do refleksji moralnej i postawienia pytania, czy te sytuacje są czymś normalnym, czy są patologią systemów społecznych. Takie obserwacje mogą być przyczyną zaangażowania w obronę słabych, poniżanych, wyzyskiwanych i cierpiących¹⁸.

9. TURYSTYKA I ŻYCIE SPOŁECZNE

Turystyka stwarza wspaniałą okazję do uspołecznienia jednostki, przygotowuje ją do wartościowego udziału w życiu społecznym, rozwija w niej wewnętrzną potrzebę zaangażowania się w życie zbiorowe na płaszczyźnie wspólnoty lokalnej i krajowej, a także czasami międzynarodowej.

Uprawianie turystyki przybliża i ułatwia spotkania z różnymi systemami społecznymi, ustrojami, rządami i obywatelami różnych krajów. Umożliwia to porównanie i odkrycie tych wartości, które ma dana społeczność. Wycieczka do kraju o ustroju totalitarnym i ustroju demokratycznym jest cennym doświadczeniem. Z jednej strony zauważa się szkodliwość pierwszego i szereg walorów drugiego. Doświadczenia tego rodzaju pogłębiają się w turystyce świadomość społeczną i jego stosunek do całej społeczności.

Zwiedzanie innego kraju to zapoznanie się z jego historią, sztuką, architekturą, symbolami, miejscami walk o niepodległość. To wszystko prowadzi do przekonania, że wolność i niepodległość są wartościami najwyższymi, za które wielu obywateli tego kraju poświęciło życie.

Uspołecznienie turysty zachodzi wtedy, kiedy zauważa on fakt społeczny jakim jest np. bezrobocie. Może to zmobilizować go do zastanowienia się nad jego przyczynami, skutkami i rozmiarami. Po powrocie do kraju może sięgnąć do fachowej literatury tematu lub włączyć się w niesienie pomocy ludziom dotkniętym tym problemem. Turystyka ułatwia postrzeganie różnych sytuacji, faktów i zjawisk społecznych, np. wandalizmu. Zetknięcie się z tym problemem wywołuje reakcje społeczne, które byłyby w stanie przynajmniej znacznie ograniczyć wandalizm, chuligaństwo czy przestępczość.

Proces uspołecznienia zachodzi na wielu płaszczyznach i aspektach. Obejmuje on doświadczenia osoby, jej przeżycia i postawy w przyszłości. Jeśli osoba, będąc w innym kraju, zauważy szacunek i pozytywny stosunek jego obywateli do

¹⁸ Por. K. Denek, L. Tuross, dz.cyt., s. 202.

Polski i do naszej kultury, podobny stosunek kształtuje się w tej jednostce do obywateli zwiedzanego kraju. Stwarza to szanse na przezwycięzenie stereotypów, jakie często funkcjonują na płaszczyźnie relacji między dwoma krajami¹⁹.

Zwiedzanie konkretnego kraju ułatwia poznanie go i jego obywateli. Zetknięcie się z porządkiem, czystością, ładem, gospodarnością, a ze strony ludzi z serdecznością, życzliwością, pomocą, wysokim poziomem kultury wyrabia zawłaszcza w młodym człowieku szacunek do ludzi i do zwiedzanego kraju. Po powrocie do domu spotkane wzorce często stają się inspiracją do urzeczywistniania tego modelu kulturowego we własnym domu i kraju. Przykłady zaś krajów, gdzie prowadzi się wojny skłania do głębszego zaangażowania na rzecz pokoju.

Turystyka przybliży wiedzę o danym kraju, regionie czy środowisku. Ułatwia więc globalne spojrzenie na rzeczywistość, na jej powiązania z historią, teraźniejszością i przyszłością. Poznanie problemów danej społeczności otwiera na problemy społeczności, w której jednostka żyje i pracuje i ułatwia zrozumienie jej obowiązków względem niej²⁰.

10. TURYSTYKA I WALORY ESTETYCZNE

Jedną z ważniejszy ról, jaką odgrywa turysta jest uwarżliwienie na piękno, wyobraźnię, świadomość estetyczną i talent artystyczny. Wycieczki są jedyną w swoim rodzaju możliwością osobistego zetknięcia się z różnorodnym pięknem natury i pięknem dzieł, które w swojej istocie nawiązują do cudowności przyrody. Wycieczki, zwłaszcza zagraniczne, pozwalają człowiekowi porównać piękno natury własnego kraju z inną przyrodą. Wszystko to kształtuje wrażliwość i świadomość estetyczną, przyczyniając się w wielu przypadkach do rozwoju własnych talentów twórczych.

Ponadto turystyka:

- umożliwia osobisty kontakt z dziełami architektury, które zaliczane są do klasy zerowej i stanowią dziedzictwo kulturalne ludzkości,
- ułatwia bezpośredni kontakt z innymi dziełami sztuki, np.: malarstwo, rzeźba,
- wpływa korzystnie na percepcję kultury danego narodu i jego historii,
- pomaga, poprzez kontemplację piękną, zrozumieć ducha narodu, mentalność, sposób myślenia, zwyczaje, obyczaje, tradycję,
- ułatwia zrozumienie form ekspansji artysty, jego poszukiwań, symboli dojrzwania idei artystycznych,
- stwarza realne możliwości na dokonanie konfrontacji wiedzy historycznej, teorii sztuki z konkretnym dziełem; konfrontacja ta z pewnością umożliwia lepsze poznanie, jak również umiejscowienia dzieła sztuki, które nie mieści się w żadnym nurcie artystycznym,

¹⁹ Por. J. Kosiewicz, dz.cyt., 74.

²⁰ Por. K. Denek, L. Turoś, dz.cyt., s. 206.

– uczy mądrego, refleksyjnego i pogłębionego kontaktu z dziełami sztuki i szukania w nich nie tylko idei artystycznych, ale także poznawczych i moralnych wartości,

– umożliwiając bezpośredni kontakt z architekturą i sztuką, kształtują w człowieku smak artystyczny, budzą potrzebę ciągłego obcowania z tymi dziełami, w ten sposób turystyka spełnia rolę edukacyjną i kulturotwórczą,

– przyczynia się do wzrostu aspiracji twórczych i rozwoju talentów artystycznych u osób zwiedzających, wycieczki pobudzają aspiracje i wiarę we własne siły, dostarczają motywów i natchnień, przykładem są podróże do Włoch Sienkiewicza, Słowackiego, Siemiradzkiego, Iwazkiewicza czy Herberta, można tutaj mówić o natchnieniach literackich, plastycznych, muzycznych, filmowych, teatralnych,

– ułatwia zapoznanie się ze sztuką innego kraju i wyjście poza polskie doświadczenie i ujęcie kultury i sztuki w szerszym kontekście,

– umożliwia dogłębniejsze zrozumienie własnej kultury sztuki, ich autorów i idei w nich zawartych²¹.

11. TURYSTYKA SAKRALNA

Współczesna rzeczywistość, w której żyje człowiek, jest dosyć skomplikowana, trudna i niejasna. Nawał różnych informacji zmusza go do dokonywania ocen i wyborów. Przed trudnościami tego rodzaju staje zwłaszcza młody człowiek, któremu nie łatwo wyznaczyć kierunek refleksji odnoszący się do ludzkiego „być”.

Dla człowieka wiary punktem odniesienia jest bezwątpienia Dekalog. Młody człowiek jednak musi mieć czas i szanse, aby zetknąć się z tymi prawdami wiary i z przesłaniem Boga do człowieka. Dzisiaj z łatwością zauważamy, że wielu młodych kwestionuje przesłanie Dekalogu, pozostają obojętnych wobec prawd wiary i Kościoła, a swoje wybory życiowe opierają na przesłankach materialistycznych, utylitarnych i pragmatycznych. Należy jednak zauważyć, że duża część młodzieży polskiej poszukuje, zadaje pytania, zaprzecza, dyskutuje, a przede wszystkim wymaga, aby pokolenie starszych poświęciło im trochę czasu²².

Wydaje się, że jedną z form, która może być odpowiedzią na potrzeby młodego pokolenia w naszym kraju, jest turystyka sakralna. Popularne są wycieczki, wyjazdy i pielgrzymki do miejsc kultu zarówno w kraju, jak i zagranicę. Temu zagadnieniu został poświęcony List pasterski polskich biskupów z 16–18 marca 1995 r., w którym czytamy: „wiek dwudziesty charakteryzuje się ogromnym wzrostem turystyki. Ludzie wędrują w poszukiwaniu pracy, uciekają przed prześladowaniami, pragnąc nawiązać stosunki gospodarcze lub polityczne. Ale podró-

²¹ Por. Z. Krawczyk, dz.cyt., s. 159; Z. Łyko, dz.cyt., s. 66.

²² Por. J. Derbich, *Turystyka sakralna – kilka uwag i refleksji*, w: *Spółeczny wymiar...*, s. 366.

żują także w celu poznania nowych okolic i odpoczynku. Kościół zaliczył fenomen ludzkiego wędrowania do znaków czasu”²³.

Turystyka sakralna skłania do aktywności fizycznej, poznawczej, emocjonalnej, prospołecznej i moralnej. Może być także zasadniczym czynnikiem do przemiany osoby i przewartościowania własnej hierarchii wartości. W 1979 r., Jan Paweł II, na spotkaniu w Nowym Targu powiedział: „człowiekowi potrzebne jest piękno krajobrazu i dlatego też nic dziwnego, że ciągną tutaj ludzie z różnych stron Polski. Ciągną latem i zimą. Szukają odpoczynku. Pragną odnaleźć siebie w obcowaniu z przyrodą. Pragną odnaleźć siły w zdrowym wysiłku fizycznym; marszu, podejściu, na wspinaczkę, w zjeździe narciarskim”²⁴.

Jan Paweł II był niewątpliwie wzorem pielgrzyma naszych czasów. Swoimi licznymi podróżami pokazywał współczesnemu człowiekowi wartość pielgrzymowania, wartość pokonywania przestrzeni, odległości, a także fizycznej słabości. Pielgrzymował przede wszystkim do sanktuariów i miejsc religijnego kultu. Łatwo zauważyć, że w ostatnich czasach wzrosło zainteresowanie pielgrzymowaniem na całym świecie.

Transformacja ustrojowa w Polsce, która rozpoczęła się w 1989 r., przyczyniła się do wielu zmian w naszym kraju. Przede wszystkim obywatele mają ułatwioną możliwość wyjazdu. Zmienił się także stosunek władz do Kościoła i jego działalności. Jedną z takich form jest organizacja pielgrzymek.

Jasna Góra to szczególne sanktuarium dla Polaków. Nazwana została duchową stolicą Polski, gdzie zawsze, jak mówił Jan Paweł II, „byliśmy wolni”. Najwięcej pielgrzymów przybywa tutaj na 15 i 26 sierpnia, kiedy setki tysięcy pątników całej Polski przybywają do tego miejsca. Warto zauważyć, że są to w większości pielgrzymki piesze.

Znanymi sanktuariami, do których przybywają licznie pielgrzymi, są Kalwaria Zebrzydowska i Pałacowska, na Mazurach szczególnym miejscem jest Święta Lipka, Gietrzwałd. Od kilkunastu lat bardzo wielu pielgrzymów podąża do sanktuarium Maryjnego w Licheniu koło Konina. Do Czerwińska nad Wisłą, położonego 60 km od Warszawy, gdzie króluje Królowa Mazowska, co roku przybywa coraz więcej pielgrzymów.

Na wschodnich rubieżach Polski, między Białymstokiem a Augustowem, znajduje się sanktuarium Maryjne w Różanymstoku. Jest to mała, wiejska parafia, zaskakuje jednak liczbą pielgrzymek i pielgrzymów przybywających do tego miejsca. Na szczególną uwagę zasługuje pielgrzymka piesza młodzieży szkolnej z Białegostoku do Różanegostoku. Uczestniczy w niej każdego roku kilka tysięcy młodzieży. Pielgrzymka jest traktowana jako podziękowanie za szczęśliwe zakończenie roku szkolnego.

²³ List pasterski Episkopatu Polski, *O chrześcijańskich walorach turystyki*, 16–18 marca 1995 r.

²⁴ Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s. 165.

W wymiarze międzynarodowym miejscami pielgrzymowania są Lourdes we Francji, Fatima w Portugalii, Loreto we Włoszech, Guadalupe w Meksyku, Ostra Brama w Wilnie. Do tego sanktuarium każdego roku w lipcu organizowana jest piesza pielgrzymka z Suwałk, w której uczestniczy około 2 tysięcy osób, przeważnie młodzieży²⁵.

W tym kontekście trudno nie spytać o motywację tak licznych pielgrzymek, które wiążą się zawsze z wielkim wysiłkiem fizycznym (zwłaszcza piesze), wydatkiem finansowym, brakiem wygód. Wydaje się, że motywacja podróży upraszczałaby zbyt szybko ten fenomen. Uczestnicy pielgrzymek poszukują sensu życia, szukają kontaktu z Bogiem i z drugim człowiekiem. Tak wielu nie wystarcza codzienna modlitwa i uczestnictwo w niedzielnej mszy św. Czują oni potrzebę przeżycia szczególnego i w znanym miejscu²⁶.

Uczestnictwo w pielgrzymce to nie tylko poszukiwanie własnej wiary, ale także okazja do wyrzeczeń, do pokonywania trudów, do wysiłku fizycznego i duchowego. Każdego człowieka, w większym lub mniejszym stopniu, dotyka poczucie osamotnienia. Pielgrzymki, zwłaszcza piesze, stwarzają bardzo wiele sytuacji, gdzie doświadcza się bliskości drugiego człowieka, jego życzliwości i empatii. Nawiązane znajomości i przyjaźnie są przez wielu pielęgnowane przez długie lata i wykraczają poza obszar aktywności religijnej.

Pielgrzymki zaspokajają również aspekt poznawczy. Ciekawość jest bowiem motorem rozwoju ludzkiej osobowości. Turystyka sakralna przybliża historię i wiedzę o zwiedzanych miejscach²⁷.

Cechą charakterystyczną człowieka jest jego praca. Przez nią osoba ludzka wyraża swoją wielkość i godność. Nie może jednak życia kulturalnego ograniczyć do pracy. Religia przypomina nam o obowiązku odpoczynku po pracy. Odpoczynek regeneruje siły fizyczne i duchowe. Jan Paweł II mówił o odpoczynku: „chodzi o to, by odpoczynek nie był odejściem w próżnię, by nie był tylko pustką. Wtedy nie będzie naprawdę wypoczynkiem. Chodzi o to, żeby był wypełniony spotkaniem. Mam na myśli – i owszem – spotkania z przyrodą, z górami, z morzem i lasem. Człowiek w umiejętnym spotkaniu z przyrodą odzyskuje spokój, wycisza się wewnątrznie”²⁸.

Dzięki uczestnictwu w turystyce sakralnej człowiek może zaspokoić wiele swoich potrzeb. Do nich możemy zaliczyć: potrzeby poznawcze, psychiczne, społeczne, zdrowotne, fizyczne, duchowe, potrzeby kontaktu z przyrodą i z drugim człowiekiem. Turystyka sakralna jest źródłem wielu cennych wartości, które mogą stać się znaczącym czynnikiem wychowującym dzieci i młodzież. W takiej

²⁵ Por. J. Derbich, dz.cyt., s. 370.

²⁶ Por. J. Derbich, *Pielgrzymka wędrówką ku Bogu, ku innym ludziom i ku sobie*, w: *Kościół a sport*, M. Barlak, Z. Dziubiński (red.), Warszawa 1995, s. 292.

²⁷ Por. J. Kosiewicz, *Turystyka religioznawcza a pielgrzymki pątnicze – refleksje historyczne i teoretyczne*, w: *Personalistyczna wizja sportu*, M. Barlak (red.), Warszawa 1994, s. 173.

²⁸ Por. List pasterski Episkopatu Polski, *O chrześcijańskich walorach...*

perspektywie zjawisko to, oprócz wymiaru religijnego, nabiera znaczenia pedagogicznego i kulturowego²⁹.

ZAKOŃCZENIE

Patrząc na człowieka przez pryzmat filozoficzno-teologiczny, jawi się on w swej najgłębszej istocie jako *homo viator*. Wyraża on w ten sposób swoją wewnętrzną tęsknotę za szczęściem, doskonałością, jakąś pełnią. W wymiarze wiary człowiek jest odwiecznym pielgrzymem zdążającym do utraconego raju. Pielgrzymowanie to wielka szansa rozwoju jego ducha, osobowości i człowieczeństwa.

EDUCATIONAL DIMENSIONS OF TOURISM

Summary

Tourism, in a broad sense, is one of the human-related forms of activity. As well as sports phenomenon, tourism belongs to the field of recreation, which has developed on an unprecedented scale in the recent time. The above mentioned development is present worldwide, nationwide as well as in local environments. This phenomenon is more and more evident in our country. The most important reason for this is the socio-political transformation after year 1989, which lifted up visa obligations to many countries.

Tourism has influence on humans. It seems to transform especially the young and broadens the culture aspects in their minds. Active touring makes them sensitive to human needs, prompts to care for their health, raises their awareness of the need for intellectual, moral and social development as well as aesthetic and sacral values.

Family tourism is of paramount importance for the young. Spending holidays together creates in them the spirit of co-operation, responsibility, co-activity and opens up to the needs of other members of family.

Nota o Autorze: ks. JAN NIEWĘGŁOWSKI – absolwent Pontificia Studiorum Universitas Salesiana w Rzymie, doktor pedagogiki, adiunkt na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Słowa kluczowe: turystyka, krajoznawstwo, wychowanie, młodzież, rodzina

²⁹ Por. J. Derbich, dz.cyt., s. 373.